

**BALIQCILIK TARMOG'INI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY
ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Xolmirzayev Asadbek Qurbonsoat o'g'li
Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti
Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi.
Asadbekxolmirzayev233@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20427524>

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston baliqchilik tarmog'ining iqtisodiy rivojlanishi, uning oziq-ovqat xavfsizligi va eksport salohiyatini oshirishdagi ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda tarmoqning mavjud holati, rivojlanish imkoniyatlari va rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan omillar tahlil qilingan. Shuningdek, suv havzalarini intensivlashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, investitsiyalarni jalb qilish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish orqali baliqchilik tarmog'ini barqaror va samarali rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Аннотация: Статья посвящена экономическому развитию рыбохозяйственного сектора Узбекистана, его значению для продовольственной безопасности и увеличения экспортного потенциала. В исследовании проанализировано текущее состояние отрасли, возможности её развития и факторы, препятствующие росту. Также представлены научно-практические рекомендации по устойчивому и эффективному развитию рыбного хозяйства через интенсивное использование водоёмов, внедрение современных технологий, привлечение инвестиций и совершенствование управленческих механизмов.

Annotation: This article examines the economic development of Uzbekistan's fisheries sector, highlighting its role in ensuring food security and enhancing export potential. The study analyzes the current state of the sector, its development opportunities, and the factors hindering growth. Scientific and practical recommendations are proposed for sustainable and efficient development of the fisheries sector through intensification of water resources, adoption of modern technologies, investment attraction, and improvement of management mechanisms.

Kalit so'zlar: Baliqchilik tarmog'i, oziq-ovqat xavfsizligi, eksport salohiyati, baliq yetishtirish, suv resurslari, investitsiya va sarmoya

Ключевые слова: Рыбохозяйственный сектор, продовольственная безопасность, экспортный потенциал, рыбоводство, водные ресурсы, инвестиции и капитал.

Keywords: Fisheries sector, food security, export potential, fish farming, water resources, investment and capital.

Kirish.

Hozirgi kunda O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi tarmoqlarini diversifikatsiya qilish va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Xususan, baliqchilik tarmog'i oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholining sifatli va to'yimli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish hamda qishloq hududlarida yangi ish o'rinlari yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Baliq va baliq mahsulotlari yuqori ozuqaviy qiymatga ega bo'lib, inson organizmi uchun zarur bo'lgan oqsil, vitamin va mikroelementlarga boyligi bilan

ajralib turadi. Shu sababli baliqchilik tarmog'ini barqaror rivojlantirish mamlakat iqtisodiyoti va aholi farovonligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish, sun'iy suv havzalaridan samarali foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda baliq yetishtirish hajmini oshirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda yangi baliqchilik xo'jaliklarini tashkil etish, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish hamda tarmoqni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, ayrim hududlarda baliqchilik infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi, ishlab chiqarish jarayonlarida zamonaviy texnologiyalarning yetarli darajada qo'llanilmayotgani, tarmoqni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish zarurati kabi omillar baliqchilik tarmog'ining iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, baliqchilik tarmog'ining iqtisodiy rivojlanishi nafaqat oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni ko'paytirishga, balki qishloq xo'jaligi tarmoqlari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirishga, aholi bandligini oshirishga va hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois baliqchilik tarmog'ini samarali tashkil etish, resurslardan oqilona foydalanish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish bugungi kunda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – baliqchilik tarmog'ini iqtisodiy rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish, tarmoqning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish hamda uni yanada samarali rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar belgilangan. Birinchidan, baliqchilik tarmog'ining iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini nazariy jihatdan tahlil qilish zarur. Ikkinchidan, baliqchilik sohasini rivojlantirishga qaratilgan mavjud iqtisodiy mexanizmlar va davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlarni o'rganish hamda ularning samaradorligini baholash lozim. Uchinchi vazifa sifatida tarmoqning iqtisodiy rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini asoslab berish ko'zda tutiladi. Nihoyat, baliqchilik tarmog'ini barqaror va samarali rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish tadqiqotning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish, uning iqtisodiy samaradorligini oshirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash masalalari davlat siyosati darajasida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois mamlakatimizda ushbu sohani qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining baliqchilik tarmog'ini yanada rivojlantirishga doir qarorlarida baliq mahsulotlari turlarini ko'paytirish, eksport salohiyatini oshirish, mavjud suv havzalaridan samarali foydalanish hamda intensiv texnologiyalar asosida baliq yetishtirish hajmlarini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu qarorlarda baliqchilik xo'jaliklari faoliyatini qo'llab-quvvatlash, aholi xonadonlarida baliq yetishtirishni kooperatsiya asosida tashkil etish, sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda moliyaviy imtiyozlar va kredit resurslarini kengaytirish kabi muhim chora-tadbirlar belgilab berilgan.

Baliqchilik tarmog'ining rivojlanish bosqichlari va mavjud muammolari bir qator mahalliy olimlar tomonidan ham tadqiq etilgan. Jumladan, Rajapov H. Bekturdiyev o'z ilmiy ishlarida O'zbekistonda baliqchilik tarmog'ining shakllanish jarayonlarini tahlil qilib, 1960-yillargacha baliqchilik asosan Orol dengizi havzasida amalga oshirilganini qayd etadi. Ushbu davrda yiliga o'rtacha 15 ming tonnagacha baliq ovlangan hamda aholi jon boshiga baliq iste'moli 10–12

kilogrammni tashkil etgan. Biroq Orol dengizi sathining pasayishi hamda keyinchalik yuzaga kelgan iqtisodiy qiyinchiliklar natijasida baliq yetishtirish hajmi va turlari keskin kamaygan. Tadqiqotlarda kichik baliqchilik xo'jaliklarining suv resurslari bilan yetarli ta'minlanmagani, infratuzilmaning rivojlanmaganligi va baliq mahsulotlarini saqlash tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi tarmoq rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatgani ta'kidlangan.

Shuningdek, Aminov Sh.J. tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda baliqchilik tarmog'ining qishloq xo'jaligi tizimidagi o'rni hamda uning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari o'rganilgan. Tadqiqotlarda tabiiy va sun'iy suv havzalaridan oqilona foydalanish, baliq mahsulotlarini qayta ishlash tizimini rivojlantirish hamda intensiv texnologiyalarni joriy etish orqali baliq yetishtirish hajmini bir necha barobarga oshirish mumkinligi ta'kidlanadi. Shuningdek, tarmoqni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish, zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish hamda ilmiy innovatsiyalarni amaliyotga keng tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etishi qayd etilgan.

Umuman olganda, yuqoridagi ilmiy tadqiqotlar va normativ-huquqiy hujjatlar baliqchilik tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tarmoqni yanada rivojlantirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish zarurati mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy mushohada, qiyosiy tahlil, ma'lumotlarni guruhlash, abstrakt va mantiqiy fikrlash, shuningdek PEST tahlil usullaridan keng foydalanildi. Ushbu usullar baliqchilik tarmog'ining iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini o'rganish, uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda tarmoqning iqtisodiy samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqot davomida baliqchilik sohasini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasida baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan prezident farmonlari va qarorlari, shuningdek sohaga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Mazkur hujjatlar asosida mamlakatda baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish, ularning ishlab chiqarish hajmini oshirish, tarmoqda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash masalalari o'rganildi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida PEST tahlil usuli yordamida baliqchilik tarmog'ining rivojlanishiga ta'sir etuvchi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillar kompleks tarzda tahlil qilindi. Ushbu tahlil orqali tarmoqning mavjud imkoniyatlari, muammolari va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari aniqlanib, baliqchilik tarmog'ini iqtisodiy rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish bo'yicha tegishli xulosalar va takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish bugungi kunda oziq-ovqat xavfsizligi, iqtisodiy barqarorlik va eksport salohiyatini oshirish nuqtai nazaridan dolzarb hisoblanadi. Aholi sonining ortishi va sifatli hamda to'yimli mahsulotlarga bo'lgan talabning oshishi natijasida baliqchilik mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoj tobora kuchaymoqda. Rivojlangan mamlakatlarda aholi jon boshiga bir yilda iste'mol qilinadigan baliq go'shti o'rtacha yuqori ko'rsatkichni tashkil etadi, jahon bo'yicha esa bu ko'rsatkich o'rtacha darajada qoladi. Shu bilan birga, Butun jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tavsiyasiga ko'ra, har bir inson yil davomida baliq iste'mol qilishi kerakligi ta'kidlanadi.

Dunyo bo'yicha baliq mahsulotlarining yetishtirilishida mintaqaviy tafovutlar mavjud bo'lib, Osiyo bu sohada yetakchi o'rinni egallaydi. Shu bilan birga, baliq eksportining yarmidan ortig'i rivojlanayotgan mamlakatlar hissasiga to'g'ri keladi. Mamlakatimizda baliq yetishtirishning

tashkiliy-texnologik jarayonlarini tizimli ravishda tashkil etish, baliq chavoqlarini ko'paytirish va ozuqa bazasini rivojlantirish, tabiiy va sun'iy suv havzalaridan oqilona foydalanish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmogda. Suv havzalarini intensivlashtirish orqali baliq yetishtirish hosildorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyati mavjudligi qayd etilgan. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash subektlarini zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash, investitsiyalarni jalb qilish va resurstejamkor texnologiyalarni joriy etish sohaning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

PEST tahlil:

- Siyosiy omillar(political): Soha davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, qishloq xo'jaligini isloh qilish va boshqaruv tizimini takomillashtirish ishlari amalga oshirilmogda. Shu bilan birga, uzoq muddatli strategiyaning yetishmasligi sohaning samarali rivojlanishiga to'sqinlik qilmogda.

- Iqtisodiy omillar(economical): Baliqchilik mahsulotlariga bo'lgan talabning oshishi, eksport imkoniyatlari va ichki bozorni to'ldirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Investitsiyalarni jalb etish va ishlab chiqaruvchilarni zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

- Ijtimoiy omillar(social): Aholi sonining ortishi va sog'lom oziq-ovqatga bo'lgan talab baliqchilik mahsulotlarining ahamiyatini oshirmogda. Shu bilan birga, sifatli va to'yimli mahsulotlarni yetishtirish orqali aholining hayot sifatini yaxshilash mumkin.

- Texnologik omillar(technological): Suv havzalarini intensivlashtirish, baliq chavoqlarini ko'paytirish va ozuqa bazasini yaxshilash texnologik rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi. Zamonaviy texnika va resurstejamkor usullarni joriy etish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

PEST tahlil nuqtai nazaridan sohani rivojlantirishda siyosiy qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy rag'batlar, ijtimoiy talab va texnologik yangiliklar muhim omillar hisoblanadi. Davlatning sohani qo'llab-quvvatlashi va boshqaruv tizimini takomillashtirish ishlari baliqchilikni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi, shuningdek, uzoq muddatli strategiyaning yo'qligi esa ayrim cheklovlarni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, zamonaviy texnikalar va samarali texnologiyalarni joriy etish orqali hosildorlik va mahsulot sifatini oshirish mumkin, bu esa aholining to'yimli ovqatlanishini ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Natijada, baliqchilik tarmog'ining rivojlanishi nafaqat ichki bozorni to'ldirish va aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, balki eksport salohiyatini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Suv havzalarini intensivlashtirish va baliq yetishtirish texnologiyalarini takomillashtirish sohaning samaradorligini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash orqali barqaror rivojlanishning ilmiy-amaliy asoslarini yaratadi. Shu bilan birga, siyosiy va iqtisodiy strategiyalarni takomillashtirish, uzoq muddatli rivojlanish konsepsiyasini ishlab chiqish orqali baliqchilik tarmog'ining kelajakdagi salohiyati va mahsulot raqobatbardoshligini oshirish imkoniyati mavjudligi ta'kidlanadi.

Xulosa va takliflar

Baliqchilik tarmog'ini rivojlantirishda davlatning roli va strategik siyosati muhim ahamiyatga ega. Ushbu siyosat aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda baliqchilik tarmog'idagi resurslarning samarali ishlatilishini nazarda tutgan holda shakllantiriladi. Suv havzalarini intensivlashtirish, baliq chavoqlarini ko'paytirish va ozuqa bazasini rivojlantirish orqali hosildorlikni oshirish mumkin bo'lsa-da, ayrim hududlarda texnologik jihozlarning yetishmasligi, ishlab chiqarish

samaradorligining pastligi va baliq mahsulotlarini qayta ishlash imkoniyatlarining cheklanganligi sohaning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, investitsiyalarni jalb qilish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini kengaytirish tarmoqning samaradorligini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi.

Fikrimizcha, baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish va ish o'rinlarini ko'paytirish, mahsulot sifatini oshirish hamda eksport salohiyatini mustahkamlashda quyidagi chora-tadbirlar samarali bo'ladi:

1. Hududlarda suv havzalarini rivojlantirish va intensivlashtirish orqali barqaror baliq yetishtirish tizimini yaratish.
2. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ozuqa bazasini rivojlantirish orqali hosildorlik va mahsulot sifatini oshirish.
3. Eksportga yo'naltirilgan loyihalar va baliq mahsulotlarini qayta ishlash imkoniyatlarini kengaytirish orqali tarmoqning raqobatbardoshligini mustahkamlash.
4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va sarmoyalarni jalb qilish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Baliqchilik tarmog'ini yanada rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida. 13.01.2022. – prezident.uz.
2. Rajapov X.B. Baliqchilik sohasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning tashkili-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish: Monografiya. – 1–18 betlar.
3. Baliqchilik kooperatsiya — samaradorlik va istiqbolni belgilaydi. – Yuz.uz [online]. Available: <https://yuz.uz/news/baliqchilik-kooperatsiya--samaradorlik-va-istiqbolrivojini-belgilaydi>
4. Shohimardonov D. Dunyo baliqchiligi // O'zbekiston qishloqxo'jaligi. – 2008. – №5. – 17-bet.
5. Aminov Sh.J. Baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish istiqboli // Magistrant maqolasi, Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti.